

Verslag

OIM Nationale Omgevingsvisie (NOVI) 15 juni 2017

Op 15 juni is een OIM bijeenkomst in Utrecht gehouden voor de Nationale Omgevingsvisie (NOVI). De OIM voorzitter bij dit overleg was Job Cohen. Het doel van deze bijeenkomst is om advies te krijgen over de scope, de inhoud en inrichting van het proces dat in 2017 wordt doorlopen om uiteindelijk in 2019 te komen tot een NOVI. De bijeenkomst was de eerste van drie OIM bijeenkomsten NOVI in 2017. De volgende OIM NOVI vergadering is in oktober, over de concept tussenrapportage die opgesteld wordt door interdepartementale verdiepingsgroepen. De derde en laatste OIM NOVI bijeenkomst in 2017 is in november/december, over de beleidsopties.

1. Opening

Job Cohen heet de circa 50 aanwezigen van harte welkom bij deze bijeenkomst die een vervolg is op de startbijeenkomst die plaatsvond in maart 2016. Desgevraagd geven twee aanwezigen aan dat zij ook daarbij aanwezig waren. Emiel Reiding gaat in zijn presentatie nader in op het proces van de totstandkoming van de NOVI. Daarna geeft Felix Wolf een nadere toelichting op de invulling van deze bijeenkomst (zie agendapunt 3).

2. Presentatie door Emiel Reiding

Emiel Reiding (directeur NOVI, ministerie van Infrastructuur en Milieu (IenM)) schetst de stand van zaken naar aanleiding van de presentatie 'Nationale Omgevingsvisie, zoektocht op basis van een gestructureerde aanpak'.

In deze fase is er al veel gebeurd, dat gaat echter veelal over de organisatie en niet zozeer over de inhoud. De zoektocht daarnaar is op dit moment in volle gang; de bijeenkomst van vandaag is daar een onderdeel van.

De aanleiding voor de NOVI is de Omgevingswet. Deze wet roept overheden op verschillende niveaus op om een omgevingsvisie te maken. Het Rijk is voornemens om in de omgevingsvisie strategische keuzes te maken ten aanzien van alle aspecten van de leefomgeving. De thema's binnen de NOVI

hangen sterk met elkaar samen. Om die reden is niet gekozen voor een top down benadering vanuit het Rijk en is lenM van mening dat andere partijen betrokken moeten worden, het Rijk kan het niet alleen. Er wordt dan ook gezocht naar een ander model van samenwerking.

De NOVI wordt geen vervanging van de hoeveelheid aan bestaande nota's, maar een programmatische uitwerking inclusief instrumenten die met name ziet op hoofdlijnen en strategische doelen. Job Cohen vraagt of de strategische doelen ook met elkaar in tegenspraak kunnen zijn. Emiel Reiding antwoordt bevestigend, hij denkt dat dat inderdaad zo zal zijn. Er zijn keuzes nodig.

Wat betreft de fasering worden vier fasen onderkend: de startnota, verdieping, keuzes en tot slot de NOVI 1.0. De startnota is in februari 2017 opgeleverd en verspreid. Aan de totstandkoming van de startnota is een zeer uitgebreide en brede verkenning voorafgegaan middels tientallen zogenaamde 'werkplaatsen' in het land. Een aantal van de aanwezigen heeft daaraan deelgenomen. Op dit moment bevindt het proces zich in de tweede fase: verdieping.

In de startnota zijn vier strategische opgaven voor Nederland geformuleerd:

1. Naar een duurzame en concurrerende economie;
2. Naar een klimaatbestendige en klimaat neutrale samenleving;
3. Naar een toekomstbestendige en bereikbare woon- en werkomgeving;
4. Naar een waardevolle leefomgeving.

Voor elke opgave is een interdepartementale verdiepingsgroep gevormd die de beleidsopties in kaart brengt. Desgevraagd geeft Emiel Reiding aan dat de volgorde waarin de opgaven opgesomd zijn, willekeurig is.

An van Veen merkt op dat drie van de vier genoemde thema's een stedelijke oriëntatie kennen. Nederland raakt als land steeds meer verstedelijkt; straks woont het grootste deel van de bevolking in stedelijke gebieden. Er is niet altijd een harde scheiding tussen stedelijk en niet stedelijk gebied, dat loopt in elkaar over. Dat betekent dat het groenblauwe netwerk zich ook in het stedelijk gebied bevindt. An van Veen hoopt dat 'binnen de strategische opgaven de verwevenheid met het groenblauwe netwerk een plaats krijgt en niet weggedrukt wordt naar opgave vier (waardevolle leefomgeving). Emiel Reiding geeft aan dit een ingewikkelde vraag te vinden omdat de NOVI in eerste instantie beoogt vanuit de vier genoemde invalshoeken te kijken om ze vervolgens bij elkaar te brengen. Emiel ziet deze veeleer als een golfbeweging die afwisselend toe- en afneemt. Hij wijst vervolgens op de term 'Middenland' die begin dit jaar werd geïntroduceerd in een aantal uitzendingen van

‘EenVandaag’. Nederland kent een aantal steden en veel kleine dorpjes; maar zo’n vijftig procent woont er tussenin, in het zogenaamde Middenland.

Meine Jacobi merkt op dat ook steden een waardevolle leefomgeving kunnen zijn. Een andere deelnemer heeft begrepen dat het begrip ‘waardevolle leefomgeving’ onderdeel uitmaakt van alle vier de strategische opgaven. Hij stelt voor de term ‘waardevol’ nader te definiëren.

Jos Verheul vraagt hoe de NOVI de relatie gaat leggen met ruimtelijke ordening en het landgebruik. Emiel Reiding antwoordt dat de NOVI uiteindelijk gaat over o.a. het landgebruik.

Emiel Reiding vervolgt zijn verhaal. Zoals gezegd bevindt het proces zich nu in fase twee: verdieping. Het NOVI team wil graag interactie organiseren met betrokken partijen op een manier die in balans is. In fase één was er veel samenwerking/co-creatie maar de verhouding tot het realiseren van productie was nog niet de juiste. Voor het vervolgproces is het leggen van de juiste focus dan ook een belangrijk aandachtspunt. De bijeenkomst van vandaag gaat deels over proces, maar ook over inhoud. Nadat de verdiepingsgroepen hun eerste rapportages hebben gemaakt, wordt medio september een vervolgbijeenkomst georganiseerd. Daarna volgt nog een OIM overleg op basis van de eindrapporten.

Gevraagd wordt of dit traject wordt afgesloten met een besluit. Emiel Reiding geeft aan dat de eindrapporten de basis vormen voor een optiedocument waarin een aantal mogelijke beleidsopties worden omschreven; met andere woorden een soort ‘menukaart’. Dit optiedocument wordt voorgelegd aan de politiek.

Ankie van Dijk vraagt zich af hoe de ontwikkeling van de provincies zich verhoudt tot deze nationale omgevingsvisie. Zij mist de samenhang tussen beide soorten visies. Emiel Reiding onderschrijft het belang van afstemming met provincies. De Eerste Kamer heeft een motie aangenomen die zegt dat er nationale belangen in de NOVI komen, maar welke dat zijn is nog niet vastgelegd. Wel is er een intensief proces opgetuigd met andere overheden om te zorgen dat de visies op elkaar aansluiten.

Sjoerd Hania was gisteren aanwezig bij NL next level van VNO NCW. Daar werd geconstateerd dat de zichtbaarheid van de overheid nog gemist wordt. Emiel Reiding onderschrijft dat er behoefte is aan duidelijkheid, richting en keuzes.

Zoals gezegd gaan de verdiepingsgroepen nu aan de slag en wordt er medio september een vervolgbijeenkomst georganiseerd om de conceptrapporten die zij opleveren met elkaar te bespreken.

3. Uitleg over het vervolg van de bijeenkomst

Felix Wolf – OIM secretaris van de NOVI – legt uit wat er van de deelnemers gevraagd wordt.

Naar aanleiding van de vier eerdergenoemde strategische opgaven vanuit de NOVI vraagt Felix de deelnemers te kiezen voor een van deze thema's. De vier groepen wordt vervolgens gevraagd om antwoord te geven op de volgende vragen:

Vragen over het participatieproces

- Heeft u het idee dat er voldoende ruimte is om uw inbreng te leveren in het participatieproces voor de NOVI in 2017?
- Zijn er nog dingen die u mist in het proces?
- Welke informatie heeft u nog nodig om een goede inbreng te kunnen leveren?

Vragen over de inhoud van de strategische opgave

- Scope bepalen: is de strategische opgave voor u voldoende helder?
- Wat is uw mening over de in deze strategische opgave geschetste spanningen en dilemma's?
- (Wat) kunt u bijdragen aan kennis/informatie ten behoeve van (de uitwerking) van deze strategische opgaven?
- Zijn er relevante trajecten waarop u ons wilt attenderen die we kunnen benutten bij het uitwerken van beleidsopties?

Na de eerste ronde mogen de deelnemers desgewenst kiezen voor een andere groep. In ronde twee gaat het alleen nog over de vragen die betrekking hebben op de inhoud.

De groepen wordt gevraagd hun bevindingen te noteren op een flip over. Hieronder een samenvatting daarvan.

4. Uitkomsten van de gesprekken in de groepen

Strategische opgave 1: naar een duurzame en concurrerende economie

Gespreksleider: Valentijn Holewijn; secretaris transitiegroep: Dick Bres

Participatie

- Diverse trajecten binnen de Rijksoverheid – samenhang? – overall proces?
- Organisatiestructuur verduidelijken – waar deelnemen? – hoe aansluiten?
- Waar praktijkkennis inbrengen?
- → Andersom: zoek de praktijk op, overheidsparticipatie (doe mee)
- Ruimte geven voor samenwerkings-‘praktijken’.
- Sociale invalshoek toevoegen
- Digitalisering onvoldoende herkenbaar
- Met betrekking tot digitalisering: gebruiken Minecraft?
- Gebiedsgericht denken/werken
- Oog voor regionale stakeholders
- Regio overstijgend? → Rijksinzet
- Rijk moet mee richting geven (verantwoordelijkheid nemen)
- ‘Langzame’ infrastructuur: meer aandacht
- Veiligheid en gezondheid toevoegen
- Tijdelijke (overgangssituaties) mogelijk maken → juridische mogelijkheden vergroten (regelgeving!)
- Landgebruik/grondpotentie
- Financieringsconstructies/geldstromen aanpassen aan de NOVI

Ronde 2

- Jaar van de ruimte onvoldoende herkenbaar in startnota
- input werkplaatsen etc. onvoldoende zichtbaar in startnota; neem het mee in de verdieping.

Met betrekking tot scope:

- ‘Cijfers’ toevoegen
- Link met internationaal beperkt
- Binnenstedelijke bereikbaarheid (langzame infrastructuur!)
- Dilemma’s zijn niet duidelijk en niet volledig
- Transitiepaden EZ goed betrekken
- Urgentie(s) zichtbaar maken (meerwaarde NOVI)
- Maatschappelijke voorwaarden/effecten van transities !?

Strategische opgave 2: naar een klimaatbestendige en klimaatneutrale samenleving

Gespreksleider: Martin Aarts; secretaris verdiepingsgroep: Gaston Gelissen

Ten aanzien van het proces:

- Richt je in de verdiepingsfase niet alleen op inhoudelijke vraagstukken maak ook op de governance hoe je deze vraagstukken aanpakt. Als je wilt dat het gaat werken is dat essentieel. Het gaat om een nieuw samenspel tussen overheden, bedrijven en bewoners op de diverse schalen van het gebied: de wijk, de stad, de regio, de provincie het land, internationaal.
- Via welke vormen van besturing/governance wil je de energietransitie daadwerkelijk aan de gang krijgen? Hierbij spelen ook (algemene) zaken als omgaan met risico's, financieringsvraagstukken, participatie. Benoem deze en verken deze. Ga van denken in laten participeren naar 'faciliteren van het samenspel'.

Ten aanzien van de inhoud:

- Aanvulling op de dilemma's/schuifjes: Korte termijn versus lange termijn
- Kijk in de verdiepingsfase ook naar de defaults die in het huidige systeem zitten, maar die een vernieuwing/transitie in de weg zitten. Haal deze belemmeringen op, maak ze zichtbaar. Voorbeelden:
 - Als je 99,9% leveringszekerheid wilt hebben van het centrale net, dan vraagt dat veel investeringen. Als je een meer gaat vertrouwen op de lokale opwekking dan kan je gelden nu nog die in de centrale infrastructuur gaan beter/optimaler benutten en innovatie mogelijk maken
 - Het risico denken bij bijvoorbeeld (vitale) infrastructuur is ver doorgevoerd. Ook dit kost veel geld, terwijl het accepteren van iets meer risico ruimte maakt voor vernieuwing
 - Verduurzamen coöperatie woningen wordt doorbelast in de huur waardoor deze buiten het sociale huurstelsel dreigen te vallen
 - (Eigen voorbeeld (Gaston). Te veel sturen op normen voor luchtkwaliteit, terwijl als je focust op gezondheid een andere aanpak effectiever kan zijn

Kijk goed naar wat er al allemaal loopt (zowel inhoudelijk als talrijke samenwerkingsverbanden en green deals, experimenten Ow etc.) en maak hiermee een inhoudelijke en procesmatige verbinding.

Strategische opgave 3: naar een toekomstbestendige en bereikbare woon- en werkomgeving

Gespreksleider: Emiel Reiding; secretaris verdiepingsgroep: Saskia Ferf Jentink

Proces Scope

- Scenario's, heb een plan B voor als het anders gaat
- Wisselwerking tussen omgevingsplannen met het ook op de uitvoerbaarheid van de ambities
- Participatie: maak kenbaar wat er met de input is gebeurd
- Participatie is anders voor de lange termijn (die generatie zit nog niet aan tafel) en korte termijn
- Er is een integraal overheidsproces nodig

(Inhoud):

- Woon- werkomgeving is te smal
- Mobiliteit of nabijheid als vraagstuk
- Aandacht voor stedelijke/daarbuiten.
- Een keuze voor concentratiegebieden (economisch) levert lokaal effecten (woonomgeving). Bijvoorbeeld: de netwerken ertussen maken de leefomgeving daar mogelijk minder veilig/gezond (vervoer gevaarlijke stoffen door treinen)
- Benut bijvoorbeeld zoiets als 'Europa van de regio's'
- Let op dat dilemma's ook leefbaarheid dekken ingaan op veiligheid, gezondheid.

Strategische opgave 4: naar een waardevolle leefomgeving

Gespreksleider: Victoria Dekker; secretaris verdiepingsgroep: Bernard Cino

- Definitie leefomgeving (ook archeologie etc.), breed, ook stedelijk
- Instrumenten: ook ruimte voor systeem innovaties, experimenten
- Relatie tussen opgaven!
- Samenhangende functies per gebied. Soms synergie, soms bijten
- Intrinsieke waarde van de natuur
- Gezonde leefomgeving
- Natuur – biodiversiteit – landbouw – bodemgezondheid → vertalen in waarde? (economische, financieel, anders)
- Afwenteling naar elders, later true pricing
- Veiligheid meenemen
- Aantrekkelijkheid niet hard, wel belangrijk
- Cultuurverandering zit in het NOVI-proces
- Houd vast wat goed is

Een algemene indruk van de sessies is dat deze in een geanimeerde sfeer zijn verlopen. Een belangrijk aandachtspunt dat in alle groepen naar voren werd

gebracht is de vraag op welke wijze praktijkkennis vanuit de stakeholders gedeeld kan worden met de beleidsmakers. In groep twee werd naar voren gebracht dat er meer gebruik gemaakt kan worden van de kennis die er als is, bijvoorbeeld vanuit de samenwerkende netbeheerders. In groep drie kwam een mooie omschrijving van de NOVI voorbij, namelijk: 'zonder kaders geen vrijheid'. Verder is in deze groep als aandachtspunt benoemd ervoor te waken dat het onderdeel wonen & werken te veel aandacht krijgt ten koste van de andere thema's.

Vanuit alle groepen is de oproep gedaan om relevante zaken/ontwikkelingen/trajecten bij de beleidsmakers te melden.

5. Plenaire terugmelding

Felix Wolf heeft een aantal reacties op het participatieproces samengevat in drie dia's:

Heeft u het idee dat er voldoende ruimte is om uw inbreng te leveren in het participatieproces voor de NOVI in 2017?

- Kan ik ook praktijkcases/praktijkkennis inbrengen?
- Is er ruimte voor 'samenwerkingspraktijken'?
- Ik vraag me af of er voldoende aandacht is voor de 'langzame' infrastructuur.
- Ik weet niet goed hoe ik de geboden ruimte moet benutten. Is er een overzicht van waar ik kan deelnemen aan het participatieproces?

Felix Wolf benadrukt het belang van het vierde aandachtspunt. Hij geeft aan dat er vanuit het Delta-programma wordt nagedacht over een oplossing, mogelijk kan die ook voor de NOVI worden gebruikt. Emiel Reiding vult aan dat in groep drie ook naar voren is gebracht dat er op zoveel vlakken sprake is van participatie dat het bijna niet mogelijk is om overal aan deel te nemen.

Zijn er nog dingen die u mist in het participatieproces?

- Het is mij nog niet duidelijk wat er met onze bijdragen(n) is gebeurd/gaat gebeuren.
- Wat is (precies) de samenhang tussen alle (bestaande en nieuwe) trajecten?
- Is er voldoende aandacht voor de digitale mogelijkheden?
- Wordt er wel voldoende gebruik gemaakt van alle bijdragen die in het verleden zijn geleverd?
- Neemt het Rijk wel voldoende verantwoording/geeft het voldoende richting?

- Ik mis de veiligheid en de gezondheid.
- Is er voldoende oog voor de regionale stakeholders?

Felix Wolf stelt vast dat deze lijst laat zien dat er (nog) zaken gemist worden. Het wordt door de deelnemers belangrijk wordt gevonden om te laten zien wat er met de bijdragen gebeurd is. Dat nemen de beleidsmakers ter harte. Een ander thema wat hier naar voren is gebracht, is de verhouding tussen Rijk en regio. Het Rijk wordt enerzijds gevraagd om richting te geven waar men anderzijds een belangrijke rol ziet weggelegd voor de regio. Dat dilemma is meerdere keren benoemd.

Welke informatie heeft u nog nodig om goede inbreng te kunnen leveren?

- Ik snap de organisatiestructuur rond de NOVI niet/niet voldoende om effectief te kunnen participeren.
- De (on)mogelijkheden van financieringsconstructies/geldstromen.
- Informatie over het landgebruik/de grondpolitiek.
- Komen er scenario's, is er een plan B?

6. Vervolgafspraken & afsluiting

Van deze bijeenkomst wordt een verslag gemaakt; de hier aanwezigen krijgen de gelegenheid om daarop te reageren. De presentaties worden aan het verslag toegevoegd.

Emiel Reiding wijst op het dilemma dat de NOVI een groot aantal thema's behelst waar er ondertussen op een aantal grote onderwerpen richtinggevend keuzes gemaakt moeten worden. Hoe die beide niveaus goed bediend kunnen worden, is een puzzel die nu door de beleidsmakers moet worden opgelost. Sjoerd Hania denkt dat er behoefte is aan 'veranderkundigen'; die zouden wat hem betreft in dit proces voorop moeten lopen.

Tot slot geeft Job Cohen kort zijn bevindingen van deze bijeenkomst weer. Het lijkt hem belangrijk dat de vraag wordt beantwoord waar stakeholders vanuit hun specifieke deskundigheid/expertise zo goed mogelijk terecht kunnen. Felix Wolf gaf zojuist aan dat het OIM daarin faciliterend wil zijn. Job Cohen citeert vervolgens een gevleugelde uitspraak van Ronald Plasterk: 'we are confused, but on a higher level'. Dat gevoel heeft Job Cohen hier ook. Veel vertegenwoordigende lichamen zijn bezig met burgerparticipatie, maar wat ze met de resultaten moeten doen, is veelal onduidelijk. Het OIM wil in ieder geval proberen om alle verschillende geluiden te laten horen. Zoals gezegd worden de resultaten van de verdiepingsgroepen in het najaar aan de stakeholders voorgelegd, gevolgd door het optiedocument in november.

Job Cohen geeft tot slot mee om bij alles wat we willen veranderen, niet te vergeten dat we wat hem betreft in een geweldig land wonen.

Felix Wolf bedankt de deelnemers voor hun aanwezigheid en inbreng en nodigt hen van harte uit voor de lunch.

7. Aanwezigen

Martin		Aarts	Ministerie van Infrastructuur en Milieu
Peter		Bals	Brandweer Amsterdam-Amstelland
Onno	Van	Bekkum	Coöperatieve Bommelerwaard
Jean Baptiste		Benraad	Transformatieeam Hernieuwd Vastgoed
Chantal	ter	Braak	TenneT TSO B.V.
Dick		Bres	Ministerie van Infrastructuur en Milieu
Jaap		Broekhuizen	Dienstenorganisatie Protestantse Kerk
Bernard		Cino	Ministerie van Infrastructuur en Milieu
Job		Cohen	voorzitter
Lieke		Coonen	Vewin
Karel		Dekker	KD/Consultants BV & CFPB
Resianne		Dekker	Havenbedrijf Rotterdam N.V.
Victoria		Dekker	Overlegorgaan Infrastructuur en Milieu
Ankie	van	Dijk	Wandelnet
Alan		Dirks	Havenbedrijf Rotterdam N.V. / Environmental Management
Jan		Dirven	
Lennard		Duijvestijn	Roggebotstaete
Saskia		Ferf-Jentink	Ministerie van Infrastructuur en Milieu
Gaston		Gelissen	Programma Implementatie Omgevingswet
D.J.		Graaff	Partners voor een Gezond Leefmilieu
Sjoerd		Hania	Next level democracy
Joland	van der	Heijden	SIRA consulting
Anna		Herweg	Natuurmonumenten
Valentijn		Holewijn	Ministerie Infrastructuur en Milieu
Meine		Jacobi	Veiligheids- en Gezondheidsregio Gelderland Midden
Hans		Jacobs	Nationaal Restauratiefonds
Wim	de	Jong	Twence B.V.
Floor	de	Kleijn	Nederlandse Vereniging Duurzame Energie
Paulien		Kooistra	provincie Drenthe
Erik		Kool	Wandelnet
Johannes		Lankester	Netwerk Duurzame Dorpen
Berry		Lucas	LandschappenNL
Marleen		Maarleveld	Waterrecreatie Nederland
Arnoud		Meijering	Koninklijke Nederlandse Jagersvereniging
Willem		Meulman	AWN, Ver. van Vrijwilligers in de Archeologie

Jinny		Moe Soe Let	Eneco, corporate affairs
Eduard		Ravenhorst	de Coöperatieve Samenleving
Emiel		Reiding	Ministerie Infrastructuur en Milieu
Youp		Schaacke	Ministerie Infrastructuur en Milieu
Sander		Schouwenaar	Enexis
Dirk Jan		Simons	LBPSIGHT - Platform Bodemkwaliteit
Christine	van	Spanning	notuliste
Eef		Spronck	Twentyone
Aleksander		Stommels	OWC Jongerenteam Ministerie I&M en Themagroep Green Capital Challenges
Joost		Tersteeg	WING
Robbert		Trompetter	ZMF
An	van	Veen	Staatsbosbeheer
Jos		Verheul	Rijkswaterstaat WVL
Diana	van	Winden	Gasunie
Felix		Wolf	Overlegorgaan Infrastructuur en Milieu

Wil u ons helpen het OIM te verbeteren? Dan kan door slechts drie vragen te beantwoorden over de bijeenkomst van 15 juni. [Klik op deze link.](#)

Samenstelling verslag

Felix Wolf | OIM Secretaris, felix.wolf@minienm.nl

Datum 28 juni 2017
Versienummer 20170628wo.03